

...máčí zájem, širší sociální zaostrění. Jště koncem minulého roku lidé sledovali nejen atraktivní cíle autory, ale vyhledávali i ty české. V detektivce nutno vždycky udělat spravedlnosti zadost, byť to stálo sebesložitější úsilí. A tak si lidé nejen kompenzovali monotónnost života, ale i pocit, že spravedlnosti se nedá hnout. V detektivkách to jít muselo... Společenské klima se změnilo. Uvolněná činnost lidí zaměřená na běžném životě. Na pultech se válejí naplnavé knížky, jež dohánějína přebývaly pod pulty. A o solidní zboží domácí provenience pokles zájmu zvláště pronikavě. Namátkou sahám po dvou takových knížkách. V Kruh vyšlo **VOLÁNÍ RACKŮ** (F. UHRA, autorka sedmá věc. Jihočeští poslali do světa **KÁROU SŮV** příběh **DVAKRÁT DO STEJNÉ ŘEKY**. Ty příběhy vznikly před listopadem a dá se domýšlet, co autoři také sledovali (hospitálně, zda bezděky či úmyslně): v obou případech vedou stopy do prostředí velkých panů ze zahraničního obchodu. Ryba přece nemohl vrhnout na stranu a vládu, chňapnul alespoň po zkorumpovaném direktorovi, i to znělo vlastně tenkrát troufale... Mohli bychoch sledovat příklady v četných jiných svazcích, kdy — maskována tematikou krimi-nálního žánru — se drala na povrch společenská kritika. A Christie by jistě nic takové ho neprodukovala. Ale ani Simenon, ani McBain svůj kritický akcent nečiní jádrem výpovědi, a tito dodržovat pravidla hry. A tato pravidla mají jen vedlejší zájem na životní pravdě — především musí zaznít a vyznít pravda žánru.

Literární detektivové se ocitli v pasti. Už nejen strážci estetických hodnot vyslovují své výhrady, soudy či dokonce rozsudky nad jednotlivými díly, či dokonce nad celým žánrem. Soudit anebo aspoň třdit začíná trh. To umění, jež je nepovinné a jemuž (podle Rollandova přání) i ti nejvzdorovitější snad opravdu jsou ochotni vyjít vstříc jednou za rok, je obestřeno nimbem, tajemstvím, připouští možnost nepochopitelného výkladu. I vnímatel, který se nedal strhnout, může aspoň doufat, že vina je tak trochu na jeho straně, výtvor byl přespříliš umný a komplikovaný, nedal se pochopit. Nepovinná detektivka však nimbem obestřená není a tajemství tak ne, tajemství má právě rozpečetit. Autoři, kterému se při tom počínání klepou ruce, který jen markyruje složitost zápletky i pátrání, ztrácí kredit záhy a u většiny.

Velká literatura počítá s křehkým čtenářem, který dokáže sledovat autorovo tvůrčí dobažní družství. Ale každé čtenářství má v sobě aspoň špetku kreativity. Čtenář detektivky párá s detektivem a uráží ho, když pachatele drží za límec v polovině příběhu. Dovedněna se autor vykuoval vedlejšími významy příběhu. Tohleto výkupné už neplatí. Přistěhovalec bez pracovního povolení siče pořad jakousi práci koná, pořad mu chybí jistota — jenže přetává vydělávat... Lidé doopravdy praktičtí pravděpodobně poznamenají, že všechny donedávna vážené, jistoty, detektivové se ocitli ve stejné pasti jako — dejme tomu — vážení a vážení mistrů z emigrace. Na trhu je příliš mnoho zboží, oči přecházejí a v kapse to moc nečinká —

Okamžitá — a přechodná — situace by nás neměla mást. Nepovinné (a často podporované) umění bude získávat zájemce docela jinými prostředky než umění. Zábava. Tvůrčí vrcholy znamenají i vrcholy v hledání a nalezá-

ní pravdy. Zábava to má s pravdou složitější. Lidé se chtějí mnohokrát bavit právě proto, že je ona pravda netěší. Čtejí pravdu náhradní, pravdu pro stranu králikům... Ale to jsme už zase u dedikace, jak jí napsala A. Christie. Výchěr je přece tak nekonečný. Třeba tohle z Oswalda Spenglerova: »Člověk je dravec... Nazývá-li člověka dravcem, koha jsem tím urazil, člověka, nebo zvíře? Neboť velcí dravci jsou ušlechtilá stvoření v nejdokonalejší podobě a nemají prohanosti lidské morálky a slabosti.« Člověk je dravec, ale nechce slyšet, že postrádá ušlechtilost. A jeho srdce získá i ta detektivka, která tohle jeho přání naplní. A ještě získá dojem, že něco struhujícího prožil —

ZDENĚK HEŘMAN

Hříčky a víze Zbyňka Fišera

Pseudonym EGON BONDY, pod kterým se skrývá osoba básníka, filozofa a neodmyslitelného představitel pražského undergroundu, je při každé úvaze o našem kulturním vývoji posledních čtyřiceti let mnohokrát skloňován. Zbyňek Fišer (narozen 1930) si ho zvolil jako formu protestu proti vlně »revolučního antisemitismu«, která byla typická pro padesátá léta. Jedna z Bondyho nejznámějších a nejčtenějších prací, nazvaná **INVALIDNÍ SOUROZENCI**, byla napsána během února 1974 a představuje jen nepatrnou část autorova obšířného a silně kontroverzního díla.

Knihu lze jen nepřesně charakterizovat jako groteskní společenskou utopii, pramenící z apokalyptické víze konce industriální civilizace — utopii, kde poetika spočívá v oslavě snovosti a toho, co se vymyká každodenní omezené účelové racionalitě. O tom například svědčí i charakteristika hlavních postav, když bratrček A. spolu se sestřenkou B. »pocházejí ze stejného otce, avšak jiných matek« a přivedou na svět dceru Terezu. V tomto zrození je zároveň obsažen velmi provokující symbolismus, protože dítě se narodí právě v posledních okamžicích zanikající civilizace a navíc 24. prosince. Tento přístup k látece novely však není pouze zpeřstřující, ale naopak jde o základní výstavbový prvek celé výpovědi. Již v prvním odstavci textu totiž čtenář naráží na silný klímovský obraz, který vzniká spojením a napětím mezi motivem cesty a motivem smrti. »Když došel pod stromy, zakopl o mrtvolu. Byla už v pokročilém rozkladu. Nedalo se proto rozeznat, byl-li to muž nebo žena. Dloubal do ní nohou a vytékalo z ní bláto. Byla mrtvola světa. Bylo ošklivé počasí a nebe bylo kalné. Po pár kilometrech došel do hospody...« Zde se ukazuje nejen Bondyho inspirace biblickým motivem poutníka, který postupuje celou knihou, ale především lákavá možnost tento motiv parafrázovat a převést do zcela odlišného hodnotičního kontextu. Civilizační zlom totiž probíhá v časech vzrůstající budovnosti, kdy »invalidé« žijí ve starých sešlých domech z 21. století, dávno určených k asanaci — v časech mezi pátou a šestou vědeckotechnickou revolucí. Avšak v celkovém rámci záměrného naivismu a »nevažnosti« se tu objevují například Plastičí lidé, postava pana Lopatyky nebo Egona Bondyho a »invalidní« společnost je vlastně myšlena subkultura undergroundu. Autor navíc provokativně sám sebe glorifikuje, když

se staví do role mrtvého, pronásledovaného a slavného umělce. Bondy mu jde však o zachycení mnohem zásadnějšího protikladu než pouze toho, který v sedmdesátých a osmdesátých letech u nás existoval mezi tzv. druhou kulturou a kulturou oficiální. Jde mu o vystižení protikladu »technizované společnosti« a těch společenských skupin, které vznikly jako reakce na ni a jako svěbytná forma nesouhlasu. Tak je celý příběh založen na ignorování světa spotřebního účelu, zatímco jsme provázeni snovými krajinkami, světem pilulek a psychologické hudby, patafyzických sekt nebo nejrůznějších, navzájem si myšlenkově odporujících sekt a skupin, jejichž řevnivost má však groteskní povahu. Podobný nádech má i závěrečný obraz: »...Invalidi (za nimi posledních pár koček a čoklí, které lidi vhnali) se vznesli na Urquellovém voru, sdělaném z prázdných Urquellových sudů, i s pivovarem a konečně dosáhli splnění své velké zvědavosti; viděli, jak země zamikla, a koukali se plni blaženosti, již dovede skýtat jen Urquell, za velkého vyzpěvování a tanečnických oslav...« Hlavní myšlenka díla — oslava fundamentální poetické snadnosti světa — je v těchto okamžicích završena. Autor pouze ještě dovádí do konce své hříčky s postavami a každodenní logikou, když úplně poslední věta textu zní: »Avšak o Bondym a Julie a jejich Tereze není v těch dobach už nic slyšet.« Příběh je na jedinou v této pohádkové větě vztahován na samotného autora, zatímco hlavní postavy novely mizí.

Knihu Invalidní sourozenci, kde jsou utopické provokace vyřezávány spojeny s hlubokou společenskou reflexí doby, lze právem považovat za jednu z významných knih nezávislé literatury posledních dvaceti let.

JIRÍ PRIBÁŇ

Výpisky '90

(9.)

Dlouhým přívalem jmen, časových a místních údajů je **ZPRÁVA O ORGANIZOVANÉM NÁSILÍ** od **VILÉMA HEJLA** (Univerzum 1990), sonda do hlubin socialistické zákonitosti, knižka o tom, jak komunisté u nás po roce 1945 z výkoného aparátu státní moci učinili nástroj třídní represe. Na toto téma bylo v minulých měsících hodně napsáno, Hejlova knížka je však systematická a úplná. V šestadvaceti kapitolách Hejl rozebírá přípravy a provedení února 1948, způsob, jimiž komunisté ovládli bezpečnostní aparát, zřídili síť tajné policie a rozešvali národ. Charakterizuje stadia soudního řízení se všemi dobovými zvláštnostmi režimu socialistické demokracie a všimá si i poměrů v pracovních táborech a ve věznicích. Totální výpověď o totální době. Vše doloženo stovkami odkazů do pramenů, jejichž seznam za každou kapitolou je dlouhý. Toto Žalujíc vychází z sedmdesátitisícového nákladu a snad by si je měli přečíst hlavně ti, o jejichž vládě se zde píše a kteří v posledních volbách opět zvolili tuto stranu, patrně v přesvědčení, že minulost je nejlepší budoucností země. S kým nepohne tato kniha, s tím nepohne nic.

Bylo popraveno devět republiků, v prvních pěti letech po roce 1948 komunisté vykonali 178 rozsudků smrti nad třídími nepřáteli a přes dvě stě tisíc jejich alespoň poslali do žaláře. To jsou skutečnosti celkem známé — včetně »detailů«, jako je třeba způsob, jakým kati zacházeli s popelem odsouzených (četli jsme o tom v Londonově knize a viděli film). Hejl však radí detaily přehledně a skládá z nich celkový obraz. Atmosféru strachu ve společnosti definuje na fenoménu konfidentství, které komunisté jako ústrojnou součást své filozofie (Lenin: Každý komunista musí být čekistou) rozšířili v celém národě, tak aby šéf strany mohl dostat dvakrát až třikrát týdně svou zprávu o stavu unie, zřejmě klíčový zpravodajský materiál, z něhož spíš než z osobních kontaktů čerpal vědomosti o »náladě lidu«. Hejl popisuje metody práce komunistické bezpečnosti, její zvláštní hravost, která se projevovala jak v politických provokacích namířených proti představitelům té ještě nezávislé veřejnosti, tak třeba ve fingovaných popravách u obětí, které už měla pevně v rukou. Případ pekelných strojů, doručných na podzim 1947 třem nekomunistickým ministrům, fingované přechody hranic, vražda v Bábicích, útoky proti církevním představitelům, předstírání nálezy zbraní, fingované letáky a dopisy atd. atd. jsou některé z mnoha projevů této hravosti, kterou si tak oblíbila všemocná »Bezpečnost«.

Dostupné prameny uvádějí víc informací o těch politických věznicích, kteří byli původně v KSČ — jejich rehabilitace proběhla snadněji (resp. vůbec proběhla) a stačili své svědectví publikovat alespoň v šedesátých letech. Hejl si víc než tyto špičky ledovce věnuje nekoministům. Dochází k závěru, že tito lidé obvykle snášeli odsouzení lépe než členové KSČ, jež disciplína nutila spíš uvěřit, že jsou sami nepřáteli národa, než že se strana »mýlí« a páchá na nich justiční vraždu. Většinu údajů o výsledcích nelze pro jejich drtivost nijak komentovat. »Fehdy také vznikla soutěž o nejdelší výšlech; stachanovské hnutí, jež znamenalo osmnáctihodinový, dvacetihodinový, čtyřicetihodinový rekord, v této místnosti, jsme kdysi tři dny a tři noci roztačeli Kalandru. To víte,« řekl vyšetřovatel, »my jsme se střídali, ale on nám tady byl celou dobu. Když už nemohl stát a ležel na zemi, tak nám podepsal.«

Času měli vyšetřovatelé dost, délka vazby nehrála roli. Prokop Drtina tak prožil v čekání na rozsudek skoro sedm let. Rozsudky byly výsledkem všeho, jen ne kvalifikace přechů na základě právních předpisů. Důkazy pak logicky nebyly podstatné a odsoudit bylo možné i na základě domněnky — v případě spisovatelky Niny Svobodové například na patnáct let. Hejl také uvádí příklad protokolu o procesu, který byl zničen už dva měsíce po vynesení rozsudku. Přitom šlo o proces, kdy byl jeden z obžalovaných odsouzen za velezradu na čtrnáct let. A jiné. V době, kdy komunisté nemuseli nikomu nic zdůvodňovat, trvali s pokrytectvím na zdání právní objektivitě — odtud ta krkolomná zdůvodnění, jež, nečtykat se lidských životů, by patřila k perlam literárních, v nichž obhajoba dávala obviněnému k ruce ještě jednoho žalobce navíc a vězení dozorců byli instruováni tak, aby v »politických« viděli nejen nepřátele to o minulosti, ale vůbec ne vzdálené ani zapomenuté. Většinou jsme v těch letech sami žili.

PAVEL KOSATÍK

mění přáno, není to jen přímou podporu jeho ambicím, popřipatě i sebe probuzení takových ambicí, ale také i získání toho životního...

že se Patř... ddu ověř... tvrzení Al... bolika tak... rovině se... ojeným il... starých st... čivě, ostat... je hodnat... popularize... si většinou... školika by... arpenka Al... 1989), př... věd...

ZDENĚK HEŘMAN

Rozumět umění

na instruktivní stati Ikonografie... napsané v roce 1939 a po... 1955) vřazené do knihy... významem umění (č. Odeon,...

knihy je knihou o uměleckém... přiběžích, jež umění líčí, a... zázorňuje, říká autor... J. Hall se při tom soustře...

objemné knihy (520 stran, for... 200 mm) tvoří ovšem slovník, ... abecedně řazených hesel, kte... některého druhu: popisy osob...

BOHUSLAV HOLÝ

Zápas s démonem

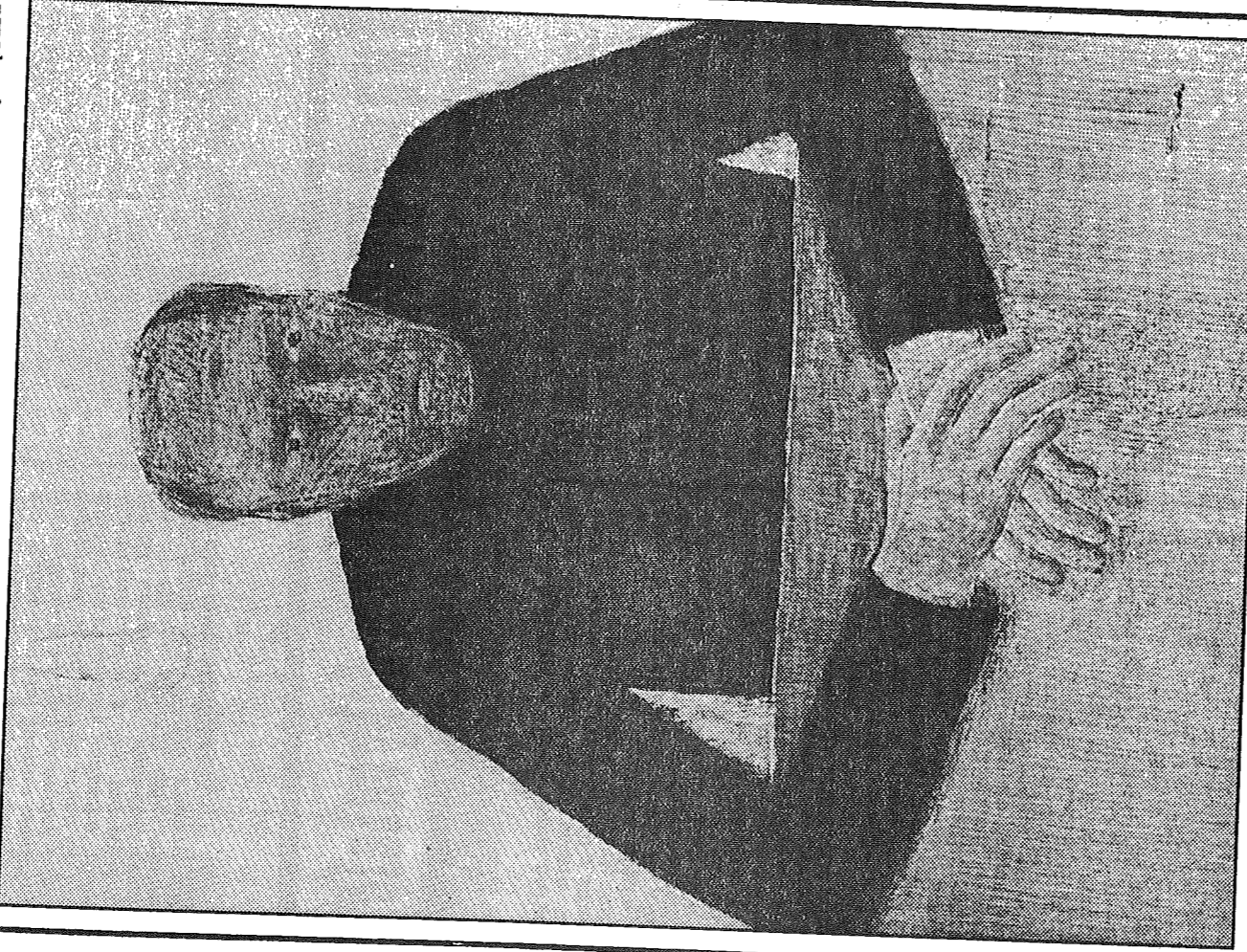
um poetické ničí poezii, a na... ihan na postup, a bytost... básnictví, které by bylo... křátkovat svět kolem polovi...

ná. Představují zápas, jaký se nebojuje každý den. K vnitřnímu výměru poezie...

Zálmny jsou sbírkou konfliktu. Konfliktu je už sám název díla. Zálmy? Formou, vzornou intonací s místy ar...

Bytostný přehlas byl něčím zcela samotným, jazyk znělý a vyzrálý do plnosti tvaru. Byla-li tehdy Divišovou...

Održten od půdy Čech, ztrácí básník co-si podstatného. Cizinu téměř nenávidí: obklopen dorotami, které nechtějí znát...

Anežka Kovalová: Soused

nost, chtějí a chladná. Řekl jsem, že tu chybí druhý pól komunikace: jde však spíše o vztah odcizení a nenávisť.

Diviš je misantrop. Nemám pro tebe nic, čteme v Zálmech. Jeho cesta propadání do hlubin imaginace. Formou směřují Zálmy k přímému pojmenování...

ná truhla / bedna, z které vytahali zboží, / jejíž víko je vyvráceno, / nebezpečně ohnutými hřebíky. Poetika pravdivosti i za cenu pekla došla v Zálmech na samu hranici.

MILAN EKNER

Chvalozpěv na život

Idylčnost nepatří k rysům, jichž by si kritika na současnou literaturu zvlášť cenila. Žijeme v neidyllickém světě — a vybírala krutosti a oškřivenosti života...

reklí a filozofickým přetavením empirické životní zkušenosti, může vyjadřovat poznání, že život je hoden lásky na vzdory vši své složitosti i hrůze.

Román Viktora Fischla KUROPĚNÍ (vyd. Čs. spisovatel za přispění Lido-vých novin: poprvé kniha vyšla v r. 1975 v Curychu) nesporně má všechny znaky...

Dá se říci, že Kuropění je román při-mo vyrůstající ze sporu, dialogu, názorového střetnutí. Tak především se tu střetá životní skepticismus, jehož nositelem je ústřední postava venkovského lékaře, s pohanským hédonismem, jak jej ztělesňuje kohout Pedro, lékařův věrný společník, dávající každé ráno svým...

Kuropění je román lyrický. Fischlův jazyk je mírně starosvětský v tom, jak se vyhýbá všemu drsnému, ostrému a disharmonickému. Přes nepopulárnou výrazovou poetičnost neupadá však kniha do slovní rozřbedlosti, jež se u nás často za lyrismus vydává. Fischl není autor nasládlé poetizující, ale mužný a neuhýbavý; redukuje svět na elementární prvky, zbavuje skutečnost všeho nahodilého a pomíjivého, až zbývají jen základy a živly, to, co spojuje člověka s přírodou. Fischlův vesnický fešcar je pravým protikladem vesnický takevaně civilizovaného. Uchoval si dodokáže s přírodou doslova splyvat: »Chvilím se mi zdá, že to má krev se žene kmeny do vrcholků stromů, že to má srdce bušit tam ve výši a vtr v košťách korun kolebá mé srdce a miza z kofenů stromů u něhož jsem usel, se starým dubem, o který se opírám, jako by kapradí, které mne přikrývá, vyrůstalo ze mne, aby sty vějířů ovívalo mou rozřhavanou tvář.«

Oproštění, patrné v jazyce, charakterizuje i dějiště a postavy Fischlova románu. Lokalizace děje je neurčitá, není pochyb o tom, že jsme v Čechách autorova dětství a mládí, ale Fischlův text se svou nepřehlédnutelnou českostí nechlubí: naopak — spíše jí tlumi moderního děje. Autorova vesnice nemá jméno: je kteroukoliv vesnicí, ba dokonce kteroukoliv lidskou obcí. A lidé, které fešcar léčí, přivádí na svět i připravuje pro radu a třeba i pro rozsudek či rozřhšení, jsou spíše zobecněnými lidskými typy než individualizovanými postavami. To vše souvisí se základní tendencí Fischlova textu, již je modelace lidského života jako neustále se opakujícího řetězce elementárních duchovních prožitků: mladistvé naivoty, lásky, prvnič bolesti a ztrát, pochybnosti, mužné rotnovně — a konečně i smíru s přicházející smrtí. V tomto smyslu vlastně Kuropění navazuje na tradici sahající až kamsi k alegorismu středověkých moralit a barokních podobeství, k Bunyanovi či Komenskému. Fischl nechce promlouvat k srdci čtenářů jedinečností a neopakovatelností příběhu, postav, prostředí, opožtků a citové atmosféry, nýbrž naopak právě jejich všeobecností, archetypičností. Je to cesta dnes neobyčejně obtížná, jdoucí proti směru literárního vývoje i proti převažujícímu literárnímu vkusu. Tim obdivuhodnější je suverenita, s níž Fischl svůj předsevzatý úkol zvládl.